

Вплив соціальних аспектів на формування організації житла

Анотація. Розглянуто історію розвитку архітектури житла з урахуванням соціальних потреб людини та способу життя в умовах динаміки розвитку суспільства; показано вплив соціальних аспектів на проектування, будівництво та експлуатацію житла; виділено основні соціальні аспекти, які визначають первинні завдання та напрямки розвитку зміни житла.

Ключові слова: архітектура житла, соціальний аспект, житлова чарунка, трансформація, модернізація, сім'я, науково-технічний прогрес.

Основна частина:

Потреба в житлі відноситься до числа первинних, життєвих потреб людини. Основна функція житла – забезпечити людині сприятливе й комфортне середовище проживання. У міру розвитку суспільства розширюється функція житла.

Сьогодні житло – це місце ведення домашнього господарства, спілкування, відпочинку, сімейного виховання дітей, місце навчання, трудової та дозвільної діяльності членів сім'ї.

Найважливішою вимогою, що пред'являються до сучасного житла, є його гармонійне відповідність принципам життя. Традиційне житло, формувалося протягом століть, гармонійно відповідало принципам життя суспільства, і релігійним уявленням того часу. Однак в останні десятиліття під впливом нових умов в економіці, з розвитком техніки та інших факторів змінюється співвідношення «людина – суспільство – дім».

Змінюються функції житла, порушуються традиції, з'являються житлові будинки нового типу. Здавалося б, що символи народного житла забуваються, але насправді, на рівні підсвідомості значимість їх зберігається; нове житло – це психологічний комфорт, гармонія між простором будинку і душею.

За словами Кілера Купера, – «Дім – це відображення самого себе, внутрішнього «Я», будинок говорить про погляди людини на світ і визначає форми спілкування. Ми створюємо той простір, в якому живемо, творимо, звикаємо, і особливості нашого «Я» впливають на нього і відображаються в ньому. Речі, їх розташування, картини, які ми вішаємо, тварини і рослини – все це показники нашого «Я», і хочемо ми того чи ні, спілкуємося з людьми за допомогою цих знаків і говоримо, хто ми такі цією інформацією».

При вдосконаленні та розвитку архітектури житла досліджується: як архітектура житла змінюється в середовищі життєдіяльності людини. Усе це комплексний зв'язок, що включає в собі соціально-демографічні, об'ємно-просторові, архітектурно-планувальні, типологічні, технологічні аспекти формування житла. Комплексний характер формування житла визначає необхідність врахування результатів досліджень по декількох напрямках.

Демографічні, соціальні, психологічні особливості життєдіяльності людини в житлі і чинники, що впливають на його архітектурно-планувальне рішення, широко розглянуті в працях вітчизняних авторів – Безсонова О. Е., Волов В. Г., Генералов В. П., Дурманов В. Ю., Забрускова М. Ю., Карташова К. К., Канаєва І. М., Кияненко К. В., Лижін Ю. М., Молчанов В. П., Овсянников В. А., Орлов П. Б., Платонов Г. Д., Ружжо В., Садовський С. А., Сидоров В. А., Смакула С. А., Смотріківський В. І. та ін..

Питання про архітектуру житла залежно від потреб людини досліджувалися в роботах як вітчизняних авторів – Баталов Ю. М., Граужис Г. І., Пастернак А., Гюль-Ахмедов А. І., Мержанов Б. М., Сікачєв А. В., Етенко В. П. та ін., так і зарубіжних авторів – Кендел С., Лепен Б., Фрідман А., Хабракена Н.Д., Хертцбергер Г., Шнейдер Т., Шредер В. та ін.

Людина тисячоліттями формувала собі середовище, здатне відповідати змінам властивим його способу життя, кліматичним умовам середовища проживання. Це демонструють пересувні і збірно-розбірні житла кочових і напівосілих народів центральної і середньої Азії та країн півночі. До уваги, у стародавні українські часи люди жили, як правило, у «хатах-мазанках», в яких було тепло взимку і прохолодно в літню спеку. Український народ здавна надавав великого значення наявності власного житла, цей факт можна простежити і в українських піснях, де дівчина говорить хлопцеві, який її сватає: «постав хату хоч з лободи, а в чужу не веди», і в народних прислів'ях "чия хата, того й правда і т. ін.

Спосіб життя народу формує архітектуру житла, а спосіб ведення господарства визначає характер гнучкого трансформованого простору, що дозволяє здійснювати господарсько-побутову діяльність у житлі.

У період індустріалізації з розвитком промисловості, відбувається винос з житла трудомістких господарсько-побутових процесів у сферу громадського обслуговування. У 20-х і 30-х роках минулого століття на перший план виступила проблематика житлового мінімуму, яка стала стимулом для розвитку ідей адаптації в архітектурі. Архітектори направили свою увагу на оптимально – ефективно використання житлового простору в рамках циклу «день – ніч». Розсувні перегородки, складанні ліжка – роблять оптимальним цілодобовим використання житлового простору. Прикладами таких рішень можна назвати проекти житлових

будівель Марта Стама, Іоханес Ван Лохем, Рітвельд Г., Ле Корбюзьє та ін. (Див. Рис.1).

			
Будинок Вайсенхофа, арх. Март Стам	Перші зблоковані будинки в Камерово, арх. Іоханес Ван Лохем	Дом Шредера в Голландії, арх.Геррит Ритвельд	Дім у селищі в Вейссенгоф, арх. Ле Корбюзьє

Рис 1. Приклади проектів житлових будинків.

У концепції відкритих конструктивних систем М. Гінзбурга передбачається використання взаємозамінних стандартних елементів, що дають варіантність об'ємно-просторових рішень і планувальну гнучкість у процесі експлуатації будівель. Ле Корбюзьє запропонував концепцію відкритого плану, де головна ідея полягає в поділі несучих та огорожуючих конструкцій. Надалі ця концепція отримала розвиток у його експериментальному проекті спільно з П. Жаннере «План Обюс» для Алжиру. Проект представляв собою структуру на штучних опорах, в яку вбудовувалися різноманітні рішення дворівневих блок-квартир індивідуальними забудовниками, які могли вільно замінюватися разом із зміною мешканця.

З розвитком технологій у 60-і роки в архітектурі житла складаються такі течії, як метаболізм і метаморфізм, де основною ідеєю було створення вільно змінюваного житлового середовища.

На етапі постіндустріального розвитку суспільства відбувається гігантський стрибок в інтелектуальній сфері. З «масового», однорідного воно перетворюється на суспільство з безліччю індивідуалізованих особистостей. Трансформується функціональна організація житла. Поява інтернету дозволяє багато робочих процесів здійснювати в межах житла – «офіс на дому». Розвиток побутової техніки дозволяє прискорювати і полегшувати побутові процеси, частина з них повертається в житло (прання, хімчистка, швидке приготування їжі).

Відбувається змішання видів діяльності, коли об'єднуються праця і хобі, навчання і розваги. Поява нових засобів комунікації дозволяє повернути в житло такі функції, як навчання, спілкування, проведення дозвілля, споживання культури і

будь-якої інформації. Відбувається «розмивання» кордонів між видами діяльності (навчанням і виробничою діяльністю, відпочинком та хобі). Ці процеси отримали відображення в розвитку концепцій структуралізму "відкритого будинку" Дж. Н. Хабракена і «поливалентного житла» Г. Хертцбергера.

У перебігу тривалого часу характер розвитку вимог, що пред'являються до житла, приблизно відповідає його матеріального стану. Але внаслідок індустріалізації в житловому будівництві виявилася тенденція, яка полягає в тому, що «функціональний знос» відбувається значно швидше, ніж «матеріальний знос» самого побудованого житла.

Житло призначається для просторово – часової організації нашого способу життя. У суперечливості між статичністю житла і динамічністю життєвих процесів відбувається незадоволення комфорту проживання людини.

«Проживання представляє собою не незмінний стан, а процес, що розвивається, внаслідок чого планувальне рішення квартири слід розглядати як систему відносин, що забезпечує і яка відображає це їх активне співіснування як поруч, так і разом один з одним. » [1.С. 20].

Житло має задовольняти сучасні потреби людини, які діляться на:

- первинні (основні);
- вторинні.

Первинні потреби – це ті потреби, задоволення та реалізація яких необхідні, щоб забезпечити нормальне людське існування (наприклад, сон, їжа і ін.). Тобто найнеобхідніші життєві функції.

Вторинні потреби – це ті потреби, задоволення та реалізація, яких необхідні для забезпечення можливості подальшого розвитку людини як особистості, наприклад вільне проведення часу. Науково – технічний прогрес у суспільстві сприяв тому, що основні первинні функції житла втрачають свої домінуюче значення на користь вторинних функцій житла. Соціальна функція отримує перевагу над функцією матеріальної.

Питання про зміну житла в структурі життєдіяльності людини розглянуті в особливості формування житла в сучасних умовах розвитку суспільства. В даний час основною проблемою в проектуванні, будівництві та експлуатації житла є проблема встановлення відповідності його параметрів потребам людини, його способу життя в умовах динаміки розвитку суспільства.

Виділяється кілька головних соціальних аспектів, що визначають основні завдання та напрямки розвитку та зміни житла. (Див. Сх.1).

Соціально-економічний аспект.

За останні десятиліття структура населення значно змінилася. З одного боку, спостерігається соціально-економічний поділ суспільства на групи населення за рівнем доходу, а з іншого боку - нечіткий і розпливчастий стан соціальних кордонів

населення. Розширюється сфера діяльності людей по трудовій діяльності, а так спосіб відпочинку. Зміна соціальної структури суспільства

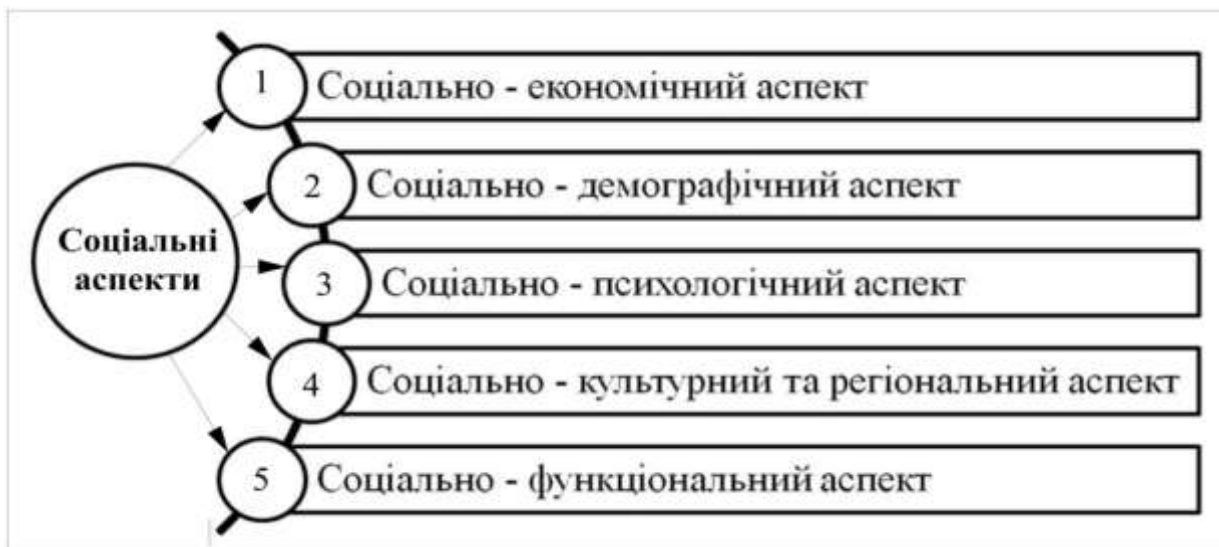

Схема 1. Соціальні аспекти, що впливають на формування житлової чарунки. випереджає формування відповідних, точних і гнучких структур типологій варіантів житла.

Враховуючи зміни в соціальній структурі населення необхідно використовувати гнучкі об'ємно-просторові житлові чарунки з можливістю зміни розміру житла, складу квартир і типів житла, які так само відповідають тимчасовому періоду в залежності від вимог самої людини до якості житлового середовища. З цього потрібно уважно враховувати соціально – економічні зміни, що призведуть до покращення та модернізації житлової чарунки.

Соціально-демографічний аспект.

Соціально-демографічний аспект відіграє важливу роль у проектуванні комфортного житла. У даний час одним з важливих факторів, що впливають на формування житла, є структура сім'ї, а також прогресивний перехід між різними формами сімейного статусу і зміна складу сім'ї в процесі життя. Весілля, народження дітей, розлучення, смерть одного з мешканців вимагають пристосування житла до нових умов, як у випадку переселення.

Розмір сім'ї в даний час і на деякий період у майбутньому – один з основних типоформуючих ознак житлової чарунки.

Слід зазначити глобальні тенденції зміни соціально – демографічної структури суспільства, впливають на проектування і вдосконалення житла. Відбувається зміна розміру і складу традиційної сім'ї – «цивільні родини», одинаки, різноманітні групи молодих людей, спільно що орендують житло, самотні старики, які здають частину свого житла в оренду.

При розгляді соціально – демографічного аспекту потрібно позначити поняття «сім'я».

Сім'я складається з групи осіб з різним характером праці, рівнем освіти і кваліфікації, ціннісними орієнтаціями. Соціально-демографічні характеристики сім'ї різноманітні, проте з позицій формування модернізованого простору житлової чарунки найбільш важливі наступне:

Розмір сім'ї та її структура (нуклеарна, складна, неповна і т. д.):

- вік;
- освіта;
- зайнятість.

Характер праці та кваліфікація її членів, приналежність до певної соціальної групи:

- рівень соціальної взаємодії членів сім'ї;
- ціннісні орієнтації.

Узагальнююча характеристика сім'ї – її спосіб життя, який визначає загальний характер житла, особливості житлових чарунок і специфіку їх розміщення в місті, взаємозв'язку з місцями прикладання праці, з системою культурно – побутового обслуговування, з місцями відпочинку. Для цілей формування і розвитку житла велике значення має розгляд зазначених соціально – демографічних ознак сім'ї в динаміці.

У процесі експлуатації житла постійно виникає необхідність пристосування житла до зміни складу і розміру сім'ї, способу ведення домогосподарства. Крім того, доцільно передбачати можливу модернізацію або мобільність житлових будівель до майбутніх змін соціально-демографічної структури суспільства.

Соціально-психологічний аспект.

У умовах жорсткої просторової структури житла зміни, що відбуваються в житті людини, соціуму (демографічні, економічні та ін.), змушують його міняти місце проживання. Це, в свою чергу, тягне за собою розрив зі сформованою і звичного соціального мікросередовища, а також необхідність у формуванні соціальних відносин на новому місці. За відсутності можливості або бажання в зміні місця проживання людина повинна сама адаптуватися до умов існуючого житлового простору.

В результаті тривалого дискомфортного пристосування відбувається знос психологічних механізмів. Залучення людини в процес адаптації свого житлового простору забезпечить його самоідентифікацію з житлом і необхідний комфорт життєдіяльності в сформованомусоціальному мікросередовищі.

Соціально-культурний та регіональний аспект.

Характерною особливістю способу життя людини є прив'язаність до одного місця проживання. Як показують соціологічні опитування в Україні, тільки 19%

позитивно ставляться до зміни місця проживання. На такий результат так само впливає традиції і культура країни.

Оскільки з давніх часів, будинок вважався домашнім затишком, умиротворенням всієї родини. При такому осілому способу життя постійно виникає необхідність у пристосуванні житла, пов'язана з трансформацією потреб людини, яка змінюється з часом, в демографічними та економічними змінами впродовж усього життя. Щоб удосконалити своє житло, мешканці склять балкони, лоджії, роблять відкриті веранди, тераси, міняють планування квартир, розбивають палісадники і городи на громадській території двору. Усі ці зміни не передбачені проектом і, найчастіше, суперечать законодавству.

Для забезпечення контрольованого переобладнання будівель доцільно на етапі проектування передбачати різні варіанти змін житла самим мешканцям в процесі експлуатації будівлі.

Соціально - функціональний аспект.

Протягом ХХ століття спостерігався процес виносу функцій за межі житлового осередку, який у працях К. К. Карташовій отримав назву «функціональний вибух». У даний час спостерігається повернення функцій при науково - технічному прогресі. У прогнозі розвитку розселення та житлового середовища вказується на суттєве зменшення кількості трудових і побутових поїздок, що пов'язано з новими технологіями і способами задоволення потреб людини.

Спостерігається насичення і ускладнення функціонально – планувальної структури житла. Походи в кіно замінюються переглядом домашнього кінотеатру, поява і розвиток нових засобів комунікацій дає можливість віддаленої роботи вдома, а також – користування сферою послуг, проведенням грошових розрахунків через інтернет і т. д. Відбувається змішання видів діяльності: побутовій та виробничій, рекреаційної та освітньої. Проявом цього служить широке поширення гнучкими комбінаціями праці з відпочинком та розвагами.

Крім іншого, з часом виникає необхідність у зміні функції будинку або його окремих приміщень у житлі. Причиною є зростання міст, соціально-економічний і технічний розвиток суспільства. Прикладом може служити існуюча тенденція розміщення офісів у житлових будівлях, а також переобладнання колишніх промислових і складських будівель в житло, так звані «лофт-апартаменти». На стадії проектування раціонально передбачати можливість зміни функції окремих приміщень житла або будівлі в цілому.

До соціальних аспектів, що впливають на розвиток і модернізацію нинішнього комфортного житла потрібно додати науково-технічний прогрес і можна вивести поліпшене сучасне житло. Тому, розглянуто окремо науково-технологічний аспект, що формує нове бачення бажаного сучасного житла.

Науково - технологічний аспект.

Розвиток технологій змінює уявлення людини та суспільства про комфорт житла, стандартах якості, екологічності та економічності матеріалів і інженерних систем. Забезпечення максимальної експлуатаційної автономності, легкого демонтажу і заміни тих інженерних систем і елементів будівлі, які схильні до старіння як функціональному, так і фізичному, дозволить уникнути швидкого старіння будівлі в цілому.

Таким чином, модернізація може виступати в якості інструменту індивідуалізації забудови житла, його пристосування до мінливих потреб і способу життя мешканця з мінімумом трудовитрат.

Висновки. Традиційне житло відповідало життєвому укладу його мешканців, який не змінювався століттями, адаптація відбувалася лише в рамках певного способу життя. На індустріальному етапі розвитку суспільства з житла виноситься ряд функціональних процесів. Адаптація житла розвивається в напрямку оптимізації функціонально - просторової конфігурації житла за рахунок трансформації.

У житловому будівництві на перший план виходить проблематика демографічних перетворень в суспільстві, підвищення його мобільності, висувуються концепції метаболізму і метаморфізму.

На постіндустріальному етапі відбувається повернення раніше винесених функцій у житло на іншому рівні, індивідуалізуються образи життя і моделі поведінки мешканця. Відбувається почастищення спонтанних, чи не прогнозованих змін у структурі життєдіяльності мешканця під впливом глобальних середових змін. На цьому етапі отримують розвиток висунуті раніше концепції структуралізму: «відкритої будівлі», «поливалентного житла» та ін. Нині важливим аспектом у створенні житла стає індивідуальність способу життя і потреб соціуму.

В умовах змін екологічних, економічних стандартів, необхідність зміни функції будівлі і окремих його приміщень, модернізація дозволить підвищити експлуатаційну ефективність житла. Для того щоб житло могло забезпечувати безперервні зміни в житті мешканця, доцільна прямий і зворотній зв'язок процесу експлуатації житла з процесом проектування та будівництва.

Література

1. Meyer - Ehlers, G. Vortrag in Frankfurt, Okt. 1965, nach: 9 — S. 20
Азізян І. А. Архітектура і культура. Діалог і взаємодія / І. А. Азізян // Архітектура і культура: Зб. матеріалів всесоюзн. наук.конф. ВНИИТАГ. ч. 1. М.: ВНИИТАГ, 1990.
2. Карташова К. К. Формування архітектурно-планувальної структури міського житла на соціально-демографічній основі. — М., 1986.
3. Вильковский М. Б. Соціологія архітектури / Вильковский М. Б. — М.: Російський Авангард, 2010.
4. Рубаненко Б. Р., Карташова К. К. Житловий осередок в майбутньому
5. Хачатрянц К.К. Архітектура і людські взаємини // Соціально-психологічні основи середооброзовання. Тез. копф. в Локса. Таллін: ЕООП СРСР, ТПЕД ім. Е. Вільде, 1985. — С.167-169.
6. Яргін З. М. Соціальні основи архітектурного проектування: Учеб. для вузів /З.Н. Яргін, К.К. Хачатряпц — М.: Стройиздат, 1990
7. Молчанов В.М. Проблеми сучасної житлової архітектури та якість життя // Житлове будівництво. 2004. — №11. — С.2-5.
8. Петренко Є.С. Соціально-демографічні показники в соціологічних дослідженнях / Є.С. Петренко, Т.М. Ярошепко. М.: Статистика, 1979. — 166 с
9. Тихонов В.С. Соціально-культурні чинники формування житлового середовища // Проблеми теорії радянської архітектури: Соціально-функціональні проблеми радянської архітектури: Зб. навч. тр. ЦШТІА. М.: ЦНІТУ, 1974. — С. 17-25.

Аннотація. Рассмотрена история развития архитектуры жилья от социальных потребностей человека, образа жизни в условиях динамики развития общества; влияние социальных аспектов на проектирование, строительство и эксплуатацию жилья; выделены основные социальные аспекты, которые определяют основные задачи и направления развития смены жилья.

Ключевые слова: архитектура жилья, социальный аспект, жилая ячейка, трансформация, модернизация, семья, научно-технический прогресс.

Abstract. The history of the development of social housing architecture of human needs, lifestyle in terms of the dynamics of development of society; impact on the social aspects of design, construction and operation of the housing; The basic social aspects that determine the main objectives and directions of change of housing.

Key words: architecture of housing, social aspect, the living cell, transformation, modernization, family, scientific and technical progress.